

ביאורים

אחד החששות הגדולים של האנושות, הינו החשש מפני העתיד. העתיד הוא עלום ומפחיד. הוא טומן בחובו שאלות יום יומיות כגון: מתי לצאת לדרך? האם להתחיל עסק זה או שמא אחר? כיצד נמצא את שאנו מבקשים?

על מנת להתגבר על חוסר ידיעת העתיד, קמו באופן טבעי קוסמים בקרב אומות העולם, שבכוחם לגלות העתידות. התורה אסרה עלינו את סוגי הכישוף השונים, מכיוון שהם מלווים בהערצת כוחות רוחניים מבלעדי הקב"ה, ועלולים להוביל לעבודה זרה. האיטור להשתמש בקסמים, מותיר אותנו בלא יכולת להיעזר בהם בכל מיני מצבים בחיים, כפי שנוהגות אומות העולם. לשם השלמת חוסר זה, ניתנו לנו מאת הקב"ה נביאים, אשר בין יתר תפקידיהם החשובים, סייעו להפיג ולו במעט את החשש מפני העתיד.

היה מקום להבין שלכאורה אין כל הבדל בין הקוסם לנביא, וכשם שהאחד מגיד עתידות ומסתייע באותות ובניסים על מנת להוכיח את יכולותיו הרוחניות, כך גם השני. כך חשבו יוחני וממרא - ראשי המכשפים במצרים, כאשר משה רבנו הגיע אליהם, ועשה אותות בדבר ה'. פנייתם אל משה: 'תבן אתה מכניס לעפריים? (מגדלי תבואה)' מעידה שראו במשה סוג של קוסם, אמנם מוכשר וגדול, אבל קוסם שבקסמיו מבקש למשוך את ההמון. אדם המביא תבן אל עיר מליאה בתבן, אינו עושה מעשה מיוחד. איש לא יתייחס אליו בעקבות כך. באופן דומה, אומרים המכשפים, להביא קסמים וכשפים אל מצרים הוא לא דבר חידוש. אולם כוחותיו הרוחניים של משה רבנו הינם גבוהים ונעלים לאין שיעור מכוחות המכשפים. הנביא מקבל את ידיעותיו ישירות מפי הקב"ה ולכן זו ידיעה מושלמת. בעוד הקוסם, על אף שידעותיו מתקבלות מכוחות עליונים, הרי כוחות אלו פחותים הם ביחס לקב"ה, והידיעות המתקבלות מהם, מקוטעות ולוקות בחסר. תשובתו של משה למכשפים היא שאם הירק שמביא הסוחר הוא לא רק משובח יותר, אלא בדרגה אחרת לגמרי מכל מה שנמצא בשוק, עליו להגיע לעיר מליאה בירקות. דווקא שם אפשר יהיה להכיר בהבדל העצום שקיים בין הירקות המצויים בעיר לירק שמביא איתו הסוחר. זו הסיבה שהאותות נעשים על ידי משה דווקא במצרים. נבואתם של נביאי ה' אינה עוד כישוף או קוסמות. היא אמנם כוללת את היתרונות שאלו מספקים, ובכך מסייעת לנו וממלאת לנו צורך חיוני, אך במהותה, היא יכולת רוחנית שונה בתכלית. בין סוגי הכשפים אותם אוסרת התורה, קיימים הקוסמות, העוננות והניחוש. קוסמות, פירושה הגדת העתידות. עוננות פירושה בחינת טיב הימים - יום זה יפה לזריעת ירק מסוים, סוף השנה טוב לקניית סחורה מסוימת, תאריכים שאין הגיון בדרך הטבע לבחור דווקא בהם. ניחוש פירושו התנהלות על פי סימנים - צבי שהפטיקן בדרך מהווה סימן כזה, מקלך נפל מהווה סימן אחר וכד'.

הרחבות

• אצבע אלוהים היא

שְׁתַּנְּסָה הַנְּבִיא הַנְּאֻמָּן וְשִׁיבְחָנוּ אוֹתוֹתָיו בְּמִקוֹם רַב הַחֲרָטְמִים. לעומת מכות הדם והצפרדעים, אותם הצליחו חרטומי מצרים לעשות בלהטיהם, את מכת הכינים לא היו מסוגלים 'לשחזר'. במכה זו התגלתה מעלת משה לחרטומים, שהודו "אצבע אלהים היא" [שמות ח, טו]. על פי המדרש, מכה זו הייתה מעבר ליכולותיהם של החרטומים מכיוון "שאין השד יכול לעשות פחות מכשעורה" [תנחומא וארא יד].

בדיני טומאה וטהרה ידוע כי עצם של מת בשיעור פחות מכשעורה - אינה מקבלת טומאה [אהלות ב, ג]. המהר"ל מסביר שעולמו של הקב"ה מלא בטוב ולכן שיעור קטן של 'פחות מכשעורה', בטל במיעוטו כלפי העולם, ואינו נטמא. לפי זה מתבאר המדרש: לא ייתכן שהשד, שהוא כח של טומאה, יעשה 'פחות מכשעורה', וישלש בשיעור קטן כל כך.

כמו כן, החרטומים שפעלו באמצעות הטומאה לא הצליחו להשפיע על הפרטים הקטנים, הבטלים לכלל המציאות. לעומת זאת, הפועל מתוך קדושה פועל מתוך שורש הכל - הטוב האלוהי. מכיוון שהטוב האלוהי מחיה את כל המציאות, ניתן לפעול מכוחו על כל הפרטים כולם, שהרי טוב זה הוא כולל את הכל, "לבלתי ידח ממנו נדח" [שמואל ב, יד יד].

שאלות לדיון

האם מטרת הנביא היא רק לשמש תחליף איכותי יותר למעוננים ולקוסמים? הר"ן מזכיר פעם אחר פעם את סיפור האתונות. מדוע הוא לא מזכיר נבואות אחרות?

לעילוי נשחת בלהה בת רבי יהושע ובעלה יעקב לבית גרינברג

וְאָמַר הַכְּתוּב שְׁזָה הַנְּבִיא נִתָּן לָנוּ בְּמִקוֹם הַמְּעֻנְנִים וְהַקּוֹסְמִים אֲשֶׁר יִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶם הָאֲמוֹת, וְלִהְשִׁלִּים תּוֹעֲלֵתָם. יַעֲמֹד לָנוּ, כִּי בְּאֲמֹת הַמְּעֻנְנִים וְהַקּוֹסְמִים יִקְדִּימוּ הַיְדִיעָה בְּקִצֵּת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִקְבַּל בָּם תּוֹעֲלַת, וְלִפְיֶכָּה, כְּשֶׁאֶסְרָה תּוֹרָה עֵינָן אֵלּוּ הַיְדִיעוֹת אֲשֶׁר יִקְבַּל בָּהֶן תּוֹעֲלַת, הַשְּׁלִימְתָהוּ בִּיּוֹתֵר שְׁלֵמוֹת, וְהוּא עֵינָן הַנְּבִיא. וְהוּא אָמַר (יה טו-ט): "כִּי אֲתָה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת וְגו', לֹא יִמְצָא בְךָ וְגו', כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲתָה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֵל מְעֻנְנִים וְאֵל קֹסְמִים יִשְׁמְעוּ וְאֲתָה לֹא כֵן נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ, נְבִיא מִקְרָבךָ" וְגו', נִמְצָא שֶׁעֵינָן הַנְּבִיא - לַהֲשִׁיבֵנו אֶתְּנוּ הַיְדִיעוֹת וְלִהְשִׁלִּים תּוֹעֲלֵתָן.

נבואת משה בארץ החרטומים

וְכֵן הָיָה בְּרֵאשִׁית נְבוֹאָת הַנְּבִיא הַנְּאֻמָּן, אִזְּ הַכְּנֵעוּ וְהַשְּׁפִלוּ הַקּוֹסְמִים וְהַמְּנַחְשִׁים. וְהָיְתָה זֹאת תַּחְבּוּלָה אֱלֹהִית שֶׁיִּתְנַסֶּה הַנְּבִיא הַנְּאֻמָּן וְשִׁיבְחָנוּ אוֹתוֹתָיו בְּמִקוֹם רַב הַחֲרָטְמִים, כִּי אִזְּ יִבְחַן עֵצֶם אוֹתוֹתָיו, לֹא אִם יַעֲשֶׂם בְּאָרֶץ נַעֲדָרַת הַחֲכָמָה. וְהוּא אָמַר בְּ"מִנְחוֹת" פָּרָק "כָּל הַקְּרָבֹנוֹת" (פה א): "אֲמַרִי לִיָּהּ יוֹחֲנִי וּמִמְרָא לְמִשְׁחָה: תִּבְּן אֲתָה מְכַנֵּס לַעֲפָרִים, אָמַר לָהּ: אֲמַרִי אֵינְשִׁי: לְמִתָּא יִרְקָא יִרְקָא שְׁקוּלוֹ". וְכָךְ פִּירוּשָׁה: יוֹחֲנִי וּמִמְרָא סָבְרוּ שְׂאֵלֵי הָאוֹתוֹת אֲשֶׁר חִדַּשׁ הַנְּבִיא הַנְּאֻמָּן - שֶׁחִדַּשׁם בְּאוֹתָן הַתַּחְבּוּלוֹת, וְלִכְךָ תִּפְסוּ עֲלֵיו - אַחֲרֵי שֶׁבָּא לְרִמּוֹת הַהֶמּוֹן לְדַעֲתָם, אִיךָ הִלֵּךְ לְדָרֶךְ מִלֵּאָה מֵאֵלּוּ הַתַּחְבּוּלוֹת. וְהַשִּׁיב: "אֲמַרִי אֵינְשִׁי: לְמִתָּא יִרְקָא יִרְקָא שְׁקוּלוֹ", כְּלוֹמַר: הַשְּׁלֵם בְּאִיזָה דָּבָר שֶׁיְהִיָּה לֹא תִכְרַ גְּדֵל מַעֲלָתוֹ כִּי אִם בְּאָרֶץ שִׁיְהִי בָּהּ מֵאוֹתוֹ הַדְּבָר בְּעֶצְמוֹ קִצֵּת שְׁלֵמוֹת, כְּמוֹ שְׂמִי שִׁישׁ לוֹ יִרְק וְהוּא הַיּוֹתֵר מְשֻׁבַּח שִׁיְהִיָּה יִמְכְרָנוּ יוֹתֵר בְּעֵיר רַבַּת הַיִּרְק, כִּי שָׁם תִּכְרַ מַעֲלָתוֹ עַל הָאֲחֵרִים, כֵּן הַדְּבָר בְּעֶצְמוֹ בְּמִשְׁחָה. נִמְצָא שֶׁהַנְּבִיא מְשֻׁלֵּם כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּם הַקּוֹסְמִים וּבִיּוֹתֵר שְׁלֵמוֹת מֵהֶם, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַקּוֹסֵם יִגִּיד עֵינָיִם פְּרָטִיִּים, כֵּן הַנְּבִיא, כְּמוֹ שֶׁנִּגְלָה מֵעֵינָן (האוֹתוֹת) [הַאֲתוֹנוֹת]. וְעַל כֵּן, כְּשֶׁאֶסְרָה הַתּוֹרָה כָּל אוֹתָן הַיְדִיעוֹת, נִתָּן תְּמוֹנָתָן הַנְּבִיא.

קוסם מעונן ומנחש

וְאָמַר (דברים יח ט): "לֹא יִמְצָא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ קֶסֶם קֹסְמִים מַעֲוֹנָן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף". "מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ" - מְבַאֵר הוּא בְּעֶצְמוֹ שֶׁזֹּאת הִיא עֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ.

"קֶסֶם קֹסְמִים" - עֵינָיו: שִׁישׁ בְּאֵנְשִׁים מִי שֶׁכָּחוּ הַמְּדַמָּה חִזֵּק עַד שֶׁיִּשְׁעַר וַיִּגִּיד קִצֵּת הַעֲתִידוֹת, וְזֶה הַכֹּחַ יִצְטָרֵךְ לְעוֹרְרוֹ, וְלָזָה יַעֲשׂוּ קִצֵּת תְּנוּעוֹת וְתַחְבּוּלוֹת, וְהוּא מֵאֲמַר הַכְּתוּב (הושע ד ב): "עַמִּי בְּעֶצּוֹ יִשְׁאָל וּמִקְלוֹ יִגִּיד לוֹ".

"מַעֲוֹנָן" - הוּא הַעוֹשֶׂה מַעֲשָׂיו בְּבַחֲרִית הַיָּמִים, וְהוּא אָמַר בְּ"סִנְהֶדְרִין" (סוה א): "הַיּוֹם יָפָה לְצִאתָ, הַיּוֹם יָפָה לְקָחָה, לְמוֹדִי עֲרִבִי שְׁבִיעִית חֲסִין יְפוֹת, עַקוּרֵי קִטְנִית מְהִיּוֹת רְעוֹת".

"מְנַחֵשׁ" - אָמַר שָׁם: "זֶה הָאוֹמַר: פִּתּוֹ נִפְלָה מִפִּי, מִקְלוֹ נִפְל מִיָּדוֹ, בְּנוֹ קוֹרָא מֵאֲחֻרָיו, עוֹרֵב קוֹרָא לוֹ, צְבִי הַפְּסִיקוֹ בְּדָרֶךְ, נַחֵשׁ מִימִינוֹ, שׁוֹעֵל מִשְׁמָאלוֹ, אֵל תַּתְחִיל בִּי, שְׁחָרִית הוּא, רֵאשׁ חִדַּשׁ הוּא, מוֹצְאֵי שְׁבֵת הוּא".

וְלִהְשִׁלִּים תּוֹעֲלֵתָם - הַנְּבִיא מוֹעִיל תַּחַת הַקּוֹסְמִים. יִקְדִּימוּ הַיְדִיעָה - יוֹדִיעוּ הַעֲתִידוֹת. לַהֲשִׁיב - לְהַרְאוֹת שִׁדְיַעַת הַקּוֹסְמִים אֵינָה חֲשׁוּבָה. הַנְּבִיא הַנְּאֻמָּן - מִשֶׁה רַבְּנוּ (אֵל מוֹל הַחֲרָטוּמִים). עֵצֶם - חוּק. יוֹחֲנִי וּמִמְרָא - מְכַשְׁפִּים בְּמִצְרַיִם. לַעֲפָרִים - לְעִיר שְׁכוּלָה תֵּבֵן. "כִּי אֲרַץ מִצְרַיִם שְׁהִיא מִלֵּאָה כִּשְׁפִים אֲתָה בֹא לְשֶׁם לְעִסוֹק בְּכִשְׁפִים!" (רש"י). לְמִתָּא יִרְקָא וְכו' - "לְעִיר שְׁגֵדל שֶׁם יִרְק הִרְבָּה הִבֵּא יִרְק שֶׁלֵּךְ לְמַכּוֹר לְפִי שֶׁמִּתְקַבְּצִין שֶׁם הַכֹּל לְקִנּוֹת" (רש"י). מַעֲוֹנָן הַאֲתוֹנוֹת - בִּסְפָר שְׁמוּאֵל פְּרָק ט'. הַמְּדַמָּה - הַדְּמִיוֹן וְלָזָה - וּלְכוּ. מַעֲוֹנָן - מִלְשׁוֹן עוֹנוֹת וּזְמוּמִים. לְמוֹדִי - רְגִילִים. עַקוּרֵי קִטְנִית מְהִיּוֹת רְעוֹת - הַעוֹקֵר קִטְנִיּוֹת וְאֵינּוּ קוֹצְרֵן שׁוֹב אֵינּוּן מִתְלִיעוֹת אוּ מִרְקִיבוֹת. פִּתּוֹ נִפְלָה וְכו' - אִם קוֹרָה כִּי סִימָן רַע הוּא.

